

Sreten Mokrović – Fernando Pessoa:
Bankar anarhist
Binocular teatar
Premijera 21. siječnja 2015.
u Kino Klubu Grič, Zagreb
Režija: Borna Armanini

Sreten Mokrović

Suzana Marjanić

O prostorima slobode

Ja volim razmišljat' o nekim drugim stvarima: o prostoru, o svemiru, o moru... na primer, ja kad plivam... ne plivam, ja sam na toj plažici, ja plivam u cjelokupnom moru, u svim oceanima Svijeta, sa svim ribicama, dupinima i kito-vima...

Kad hodam po cesti... ja zapravo hodam unutar cijelog Svemira... okrećem ovu veliku kuglu ispod sebe...

Vinko Novak, monokomedija Sreten Mokrović – Fernando Pessoa, *Bankar anarhist*

Bankar anarhist ili ukratko kako govori podnaslov ove monodrame o životu koji je podijeljen na glavnici i kamatu – *gorko-satirična monokomedija s glazbenicom o pobjednicima i gubitnicima kapitalizma, vjerovnicima, anarhistima, bankaricama i procjeniteljima*. Stvarnost hrvatskoga glumišta života ili kako preživjeti s kreditima – sve ono što je dokumentirano u *Crnoj knjizi* Udruge Franak. Navedeni podnaslov dobiva tematsku ulogu glavnoga sadržaja s obzirom da je Pessoa ina priča o bankaru anarhistu, koji je porobljivanjem novca ostvario slobodu, samo podtekst ove monokomedije s *Galgenhumorom*. Referencija na stvarnost ove monokomedije – osam banaka (Zagrebačka, Privredna, Erste, Raiffeisenbank, Hypo Alpe-Adria bank, OTP, Splitska i Sberbanka) davale su građanima RH (dakako, i šire u ex-Yu i istočnoj regiji) kredit u švicarskim francima, sa sumnjivom valutnom klauzulom i jednostranom primjenom kamatne stope.

Navedeno je odobrila bivša Vlada RH, čime je još jednom demonstrirano da se Vlada ne brine za dobrobit svojih građana, suprotno tome i ne bi bila Vlada. Bila bi to utopijska Vlada prema svemu onome što govori ponerologija kao i slobodarska istina. Pritom strašna je psihološka činjenica da te žrtve bankarskoga sustava jednako tako osuđuju i neki pripadnici naroda, mase, u smislu da su sami navodno krivi za vlastitu nesreću jer su bili navodno pohlepni i naivni (riječ je o čestoj negativnokvalitativnoj odrednici koja se mogla čuti i od „dobrih“ susjeda koji nedjeljom zbog nekih drugih susjeda odlaze na misu). Ukratko, duhovi se, prema tim ciničkim interpretatorima života, moraju naplatiti, a pritom se zaboravlja gorak kontekst da je riječ o žrtvama kredita, bankarskoga sustava gdje su sada rate dvostruko veće nego u doba kada su te žrtve podizale kredit, cijene su nekretnina pale, mnogi su od njih ostali bez posla... Na to možemo nadovezati roman *Istraga Philippea Claudela* koji u 28. poglavlju govori o provedbama birokratskih strahota te ističe da u svemu tome „Čovjek se nije pokazao kao vuk za drugog čovjeka, kako se voli reći, što je uvredljivo za vukove kao vrlo civilizirana i socijalna stvorenja, nego bi točnije bilo reći kao antičovjek, kao što fizičari govore o antimateriji.“ Odnosno, kako mnogi iz Udruge Franak poručuju preko društvenih mreža: „Mnogi ljudi su već ostali bez svojih domova, mnogi su digli ruku na sebe, mnogi su oboljeli i više ih nema! Puno obitelji se raspalo, rastalo, puno se ljudi okrenulo alkoholu. Više nećemo i ne možemo biti robovi banaka.“ Takvu stravičnu tragediju autor monokomedije i glumac Sreten Mokrović, ili kako ga naziva redatelj Borna Armanini – „jedan od stupova hrvatskog glumišta“, komentira sljedećim konstativima stanja stvari: „Vrlo me se dojmila *Crna knjiga*, sastavljena od iskustava ljudi koji su podigli kredite u švicarcima. Pomislio sam da sam i sâm mogao upasti u tu zamku... A što se tiče pisanja drame, nužda me natjerala na pisanje. Bilo je neophodno ispričati priču koja će biti razumljiva, koja će prema režiserovoj zamisli spojiti Pessoin roman i problem ljudi vezanih uz kredit u švicarskom franku.

Proces rada na predstavi trajao je skoro godinu dana i bazirao se uglavnom na improvizaciji, no, to se pokazalo nedostatno, pa sam se prihvatio pisanja i izmislio lik Vinka Novaka, kao protutežu bankaru anarhistu, kao

priču o sasvim različitim ljudima koje veže isti cilj: sloboda! Životnost teme, članci i naslovi u novinama postavili su mi posebnu odgovornost. Na pretpremijeri imao sam veliku tremu jer smo pozvali ljude iz Udruge Franak da pogledaju predstavu. Naišli smo na jako lijep odaziv i zahvalu za naš angažman.“

GLUMA NA ENTU POTENCIJU

I da bi se sve to u formi monokomedije utjelovilo, riječ je o glumi na entu potenciju gdje Sreten Mokrović kronistetriju isповijedi glavnoga lika – tragičnu sudbinu Vinka Novaka, kerempuhovski plemenitoga Zagorca, zidara krovo-pokrivača – utjelovljuje i prelama kroz nekoliko likova. U prvome redu tu je njegova supruga Dragica koja pomalo u stereotipiziranim reakcijama (stereotipizacija je nužan okvir ove (mono)komedije te se u većini situacija stereotip premeće u arhetip) podsjeća na Doktorovu demoniziranu suprugu Agnezu iz Krležina romana *Na rubu pameti*, objavljenoga u kontekstu sukoba na ljevici. Naime, Dragica je u jeku bankarske odmazde, na razotkrivanju dužničkoga ropstva napustila Vinka Novaka – svoga „Vincu“, iako ga je sama nagovorila na podizanje kredita u francima kako bi pribavili stanarsko gnjezdašće od svega 35 kvadrata, što je Vinku, dobrohotnom stolarskom radniku, bilo i više nego dovoljno. S tih 35 kvadrata, svojom psećom kućicom, ostvario je apsolutan prostor slobode s posvojnomo zamjenicom „moje“. Nadalje, tu je sudbinska gospodična Višnja, cukerverserska bankarska hobotnica, koja je šalterskom strategijom uspjela naivnoga Vinka Novaka uvući u pakao kredita u švicarskim francima. Dakako, tu je i predstavnik bankarskoga odbora kojemu je apsolutno jasno stanje na svjetskim burzama i što će se 2008. godine dogoditi s francima (godina početka globalne krize koju Jeffrey Grupp uzima kao početak treće, valjda i posljednje faze korporatizma) – da je riječ i više nego o rizičnim kreditima (stvarnost „etike“ bankarskoga sustava: iako je scenarij sa švicarcima svima bio poznat, banke su šutjele). Nadalje, tu je dakako i procjenitelj nekretnina stereotipiziran alkoholnim parama, ali u toj stereotipizaciji sjajno odglumljen glumačkom inteligencijom Sretena Mokrovića. Paralelno sa sudbinom Vinka Novaka u njegovim snovitim intermedijima pratimo i bankara anarhista, iz Pessoinih književnih svjetova, na

To tragično liminalno stanje betwixt and between za Vinka Novaka ostaje trajno. No communitas nastaje izvan teksta same predstave, u svemu onome što je tim farmakosima kapitala omogućila Udruga Franak, te je tako i travanjska izvedba (25. travnja 2015.) izvedena u okrilju vrlo moćnoga zagrebačkoga prosvjeda same Udruge (istoga dana, u 12 sati, Trg Burze, Zagreb) gdje su dominirali ironijski transparenti iz Slavonije kao npr. transparent s Galgenhumorom „Kuno, spasi nas!“

čiju je knjigu Vinko Novak naišao dok je skupljao plastičnu ambalažu jer život mu se točno prije dvanaest godina (u njegovoj 38. godini života) raspao kada se sudbinski povezao s bankom, utjelovljenom u stereotipiziranoj bankarici gospodični Višnji, na čiji se segment retrospekcije i svodi priča-monokomedija. Ukratko, savršena gluma koja je već u prvoj sceni raščarala kronisteriju Vinka Novaka kroz njegovo tijelo sada s 50 godina, gdje se izlaže kroz ispovijed s isprekinutim fragmentima glume gospodične Višnje (druga potencija glume) koja se uređuje (šminkanje, odijevanje s naglašenim stereotipiziranim femininim gestama) i dolazi kroz hodnike banke – kuca, otvara, ulazi kroz vrata gospodina šefa, člana uprave (treća potencija glume Sretena Mokrovića) kako bi ga uvjerila da i njihova banka mora zbog konkurentskih banaka uvesti famozne kredite sa švicarcima. Bio je to tragičan susret kozmičkih razmjera za hrvatske žrtve bankarskoga ciničkoga šaltera.

I tako dok je bankar anarhist shvatio da je anarhističku teoriju i praksu moguće postići posjedovanjem bezuvjetne količine novca, Vinca je anarhizam bosih nogu postigao iz neznanja. Sve nam je to predočeno kroz scensku analepsu od početnoga Vinkova „Dobro večer“, direktnoga kontakta s publikom, tražeći kako bi rekao Ivan Lozica *od zdrav*, do završnoga monologa bankara anarhista o tome da je on kao bankar anarhist jedini pravi anarhist, a svi su ostali anarhisti teorijskoga usmjerenja pseudoanarhisti jer su zapeli u teorijsko dociranje bez praktičnih zamašnjaka ruku ovladavanjem novcem. Odnosno, kako navodi Maria Manuela Parreira da Silva – „to je slučaj čovjeka koji se bori protiv fikcije novca tako što se obogati, a sve u ime doktrine koja proklamira potrebu za uništenjem jaza između bogatih i siromašnih.“ Kako saznajem iz *mail-razgovora* sa Sretenom Mokrovićem: „Mislim da je siromaštvo, bijedan socijalni status, natjeralo bankara anarhista da kroz novac traži put oslobođenja. U suštini, ono što nam sugerira je ideja da svatko mora stvarati svoju slobodu, boriti se za nju... Za mene Pessoaina priča *Bankar anarhist* ima jednu dublju, duhovnu dimenziju, koja ne mora imati direktne veze s materijalnim.“

GALGENHUMOR: „KAPITALIZAM MACHT FREI“

Monokomedija ima dvostruku strukturu, perspektivu s obzirom na dva izvedbena fokalizatora. Sudbinski obrat

bankara anarhista iz Pessoainih svjetova (sâm Pessoa navedenu je priču odredio kao *dijalektičku satiru*, s obzirom da je riječ o ironijskom određenju anarhista koji postaje bankar, odnosno bankaru koji se predstavlja kao anarhist) pratimo paralelno s tragičnom sudbinom Vinka Novaka koji je na navedenu knjigu naišao, kako smo već istaknuli, no nije zgorega i ponoviti zbog žrtvenoga formata ove monokomedije, jednom prigodom dok je skupljao plastičnu ambalažu. Od tada mu se ta tajanstvena i paradoksalna figura anarhističkoga bankara počela pojavljivati u snovima, što je Sreten Mokrović i kostimografski označio prijelazom *habitusa*: odijevanjem crnoga sakoa označenoga s jednim crvenim gumbom na rukavima, zatim tu je i crni šešir i neizbježna cigara. U brehtovskom duhu ona toj figuri daje apsolutno uzvišen status nad ovom stvarnošću koja se njega više ne tiče s obzirom na to da je shvatio kako porobiti novac, „ili da to kažem jasnije, snagu i tiraniju novca“. Navedeno je učinio sljedećom strategijom ovladavanja: „Najjednostavniji postupak bi bio da se udaljim iz djelovanja njegovog utjecaja, tj. iz civilizacije: otići u prirodu, jesti korijenje i piti vodu s izvora, hodati gol i biti poput životinje. No to ne bi bila borba protiv društvenih fikcija, to uopće ne bi bila borba, bio bi to bijeg. Trebalo je učiniti nešto drugo: boriti se i ne bježati. Postojao je samo jedan način – steći ga; steći ga u dovoljnim količinama da se ne osjeti njegov utjecaj. Što ga u većim količinama steknem, to ću slobodniji biti od njegova utjecaja. Kada sam to jasno vidio, s potpunim uvjerenjem anarhista i logikom lucidna čovjeka, postao sam ono što sam danas – trgovac i bankar anarhizma, prijatelj.“

Paradoks u stilu *underground* glazbenika iz Tuzle Damira Avdića i njegova stiha na razini *Galgenhumora* „Kapitalizam macht frei“... I upravo u određenim trenucima kada bi Sreten Mokrović posezao za električnom gitarom uz pratnju klarineta Dunje Papirić (uvjetno možemo govoriti o monodrami jer pored Sretena Mokrovića cijelo je vrijeme na sceni nazočna klarinetistica koja dočarava, raščarava prostore, stanja kronisterije Vinka Novaka), i glazbeno ilustrirao Novakovu sudbinu dužničkoga ropstva, nizali su se empatijski glazbeni intermediji, *furiosi* o toj psihotičnoj kronisteriji. Uostalom, kao i u životu, kada se tragedija takvih dimenzija dogodi, ostajete *one (wo)man show*. Naime, prema određenju scenarija društvenih drama

Victor Turner navodi da se četvrta faza društvene drame, nakon loma, krize i obnove, odvija ili kao reintegracija ili kao priznavanje raskola. U toj posljednjoj fazi sučeljene će strane ili pristati na kompromis ili otići svaka na svoju stranu; u ovom drugom primjeru nastat će dvije nove zajednice, a stara će nestati. Drugi scenarij, dezintegracija, dogodio se upravo Vincu – rastava braka kojom ga je supruga Dragica prepustila sudbini dužničkoga roba kao i novoj izvanscenskoj zajednici, sudbini u Udruzi Franak. Inače, u razgovoru s redateljem saznajem da je Sretenu

Mokroviću kao autoru monokomedije (riječ je o njegovu prvom tekstu kao i prvoj izvedbi monodrame) bilo bitno da Vinca bankara anarhista sreće u snovima. Odnosno, riječima autora i glumca ove dijalektičke monokomedije, da uporabim Pessoainu žanrovsku parafrazu vlastite priče: „Bankar anarhist je ušao u snove Vinka Novaka. To je prostor u kojem on može procesuirati ideju slobode o kojoj govori bankar anarhist i sasvim novi pogled na društvo i njegove mehanizme. U dramaturškom smislu bilo mi je neophodno da se ta dva lika sretnu i komuniciraju, da

Ukratko, savršena gluma koja je već u prvoj sceni raščarala kronisteriju patnje Vinka Novaka kroz njegovo tijelo sada s 50 godina, gdje se izlaže kroz ispovijed s isprekinutim fragmentima glume gospodične Višnje (druga potencija glume) koja se uređuje (šminkanje, odijevanje s naglašenim stereotipiziranim femininim gestama) i dolazi kroz hodnike banke – kuca, otvara, ulazi kroz vrata gospodina šefa, člana uprave (treća potencija glume Sretena Mokrovića) kako bi ga uvjerila da i njihova banka mora zbog konkurentskih banaka uvesti famozne kredite sa švicarcima. Bio je to tragičan susret kozmičkih razmjera za hrvatske žrtve bankarskoga ciničkoga šaltera.

BANKAR ANARHIST

gorko satirična monokomedija sa glazbenicom o pobjednicima i gubitnicima kapitalizma, vjerovnicima, anarhistima, bankaricama i procjeniteljima

Vinko Novak interpretira bankara, da se poistovjeti s njim, odnosno idejom koju ovaj sugerira.“

LIMINALNOST SLOBODE

Pored navedene ente glumačke potencije i pored izvedbene strukture monodrame – ispovijedi, riječ je o potpunom razotkrivanju utjelovljenoga Vinka Novaka bez prednjega i stražnjega plana pozornice, u Goffmanovu smislu. Naime, njegova je sudbina u potpunosti razotkrivena, što pokazuje i njegov govor u kojemu svijest o sebi prelazi u svijest o slobodi. Naime, prema Goffmanovoj interpretaciji na prednjem planu životne pozornice/proscenija osobe se trude u svojim izvedbama predstaviti idealnu sliku o samima sebi (prikriivanje, zastiranje psihikom maskom) dok u stražnjem planu (iza pozornice) skriveni od očiju publike, očiju javnosti (bilo susjeda bilo kolega/kolegica) često se ponašamo drugačije. Sasvim točno. Kod Vinka Novaka u toj apsolutnoj svijesti o slobodi, a koju je tragično ostvario na Trgu bana Jelačića, kada je osjetio kako mu zmije kiše prolaze kroz nožne prste, nema više navedene dihotomije; iz takve otvorenosti i može nastati otvorena ispovijed. Odnosno, Vinkovom retrospekcijom o tom stanju užasa u kojemu više nije mogao otplaćivati kredit u švicarcima: „Ostal sam sam... tog dana... nisam više mogel izdržat bit u stanu... izašel sam van... padala je kiša... hodam sam ulicama... bez razmišljanja... padala je kiša... osjećal sam kak mi kapi kiše cure niz leđa... niz guzicu... odjednom sam shvatio da sam na Trgu bana Jelačića... gledal sam reklame kak svijetle po zgradama... tramvaje i ljude u njima... osjećal sam kak mi u cipelama mlazovi vode prolaze između prstiju... i... osjećal sam se dobro... kao da sam bil u nekom drugom filmu... kao da promatram ovaj svijet oko sebe iz nekog drugog odvojenog prostora...“

U tome smislu i navedenu monokomediju možemo promatrati kao svojevrsno predavanje-performans kao u slučaju predstave *Postdiplomsko obrazovanje* koju je Borna Armanini režirao 2012. godine. Kratak podsjetnik: riječ je o formi predavanja na temu istoimeni Labrovićeva priručnika o tome kako ući u posvećeno područje kriminaliteta, u mistično zanimanje za posvećene koje se prenosi usmeno (usp. *Zarez*, 10. svibnja 2012., str. 36).

Bilo je to Novakovo drugo liminalno stanje, u ovom sluča-

ju stanje novoga početka. Naime, u Turnerovu određenju liminalan je položaj dvojak položaj; ljudi praga nisu ni sasvim vani, a ni sasvim unutra, ni ovdje ni ondje, već između tih dvaju prostora, u svojevrsnom međuprostoru, za Vinka Novaka – očito međuprostor slobode. I nadalje u Turnerovu određenju, liminalnost se u ritualima povezuje s privremenom smrću, s činjenicom da se neofit nalazi u utrobi ili pak u pustinji; osobe koje se nalaze u stanju liminalnosti ne posjeduju ništa, one su često nage, bez oznake i statusa. Apsolutno točno što se tiče Vinkova svakodnevnoga rituala prijelaza u prostore slobode. I dok su u arhaičnim ritualima te osobe pritom često u stanju egalitarizma i drugarstva, prijateljstva – naime, u tome stanju struktura u značenju društvene globalne veze prestaje djelovati i pritom se javlja nova forma društvenosti – *communitas*, u ovome statusu slobode Vinka Novaka – on je apsolutno sam, kao i svi nositelji tragičnih spletova okolnosti. Nevjerojatno je koliko brzo u tragičnim životnim formama ostanete/ostajemo sami. I upravo to liminalno stanje *betwixt and between* za Vinka Novaka ostaje trajno. No *communitas* nastaje izvan teksta same predstave, u svemu onome što je tim farmakosima kapitala omogućila Udruga Franak, te je tako i travanjaska izvedba (25. travnja 2015.) izvedena u okrilju vrlo moćnoga zagrebačkoga prosvjeda same Udruge (istoga dana, u 12 sati, Trg Burze, Zagreb) gdje su dominirali ironijski transparenti iz Slavonije kao npr. transparent s *Galgenhumorom*: „Kuno, spasi nas!“

Završno, zadržimo se na komentaru jednoga od protagonista – žrtve švicaraca kako je zabilježio na Facebook-stranici same predstave koja je bila najavljena kao „pionirska predstava o kreditima u švicarskim francima“: „Bio sam toliko pogođen stvarnošću prikaza situacija ljudi, nažalost, i moje stvarnosti da sam jedva uspio prozboriti dvije-tri riječi s akterima monodrame. Preporuka: svakako pogledati!“ Mislim da je ovo sasvim dovoljno za bilo koji performativni nagovor na gledanje ove monokomedije o Vinci i njegovu međuprostoru, čardaku slobode. I tako eto, danas, je 25. svibnja, na vijestima doznajemo da su Grčka i Hrvatska dva najveća pacijenta EU. Smiješno, o tome su nam govorili anarhosindikalisti još 2010. godine, a hrvatski mediji tu istinu sada prenose kao sumnjivu vijest.